

Mokymasis per prieraišumą: prieraišumo teorija ir Valdorfo pedagogika

Philipp Gelitz

Prieraišumo tyrimai atpažįsta būtinas sąlygas sveikam ir saugiam prieraišumui tarp tėvų, pedagogų ir vaikų. Vaikai turi būti matomi ir girdimi. Kitaip tariant, turime gyventi „bendruomenėje“ su savo vaikais, o ne pamokslauti apie gyvenimą.

Pastarųjų metų dienos priežiūros centrų augimas paskatino tėvus, pedagogus ir gydytojus atkreipti dėmesį į vieną psichologijos sritį – prieraišumo tyrimus. Nors anksčiau sėkmingų ar disfunkcinių ryšių tarp tėvų ir vaikų aplinkybės buvo įprasta tirti klinikinėje aplinkoje, siejant jas su konkrečiais psichikos sutrikimais, ryšio klausimas dabar taip pat kelia didelį susidomėjimą švietimo srityje: Kaip vystosi ryšys? Kokiomis konkrečiomis formomis jis gali užsimegzti? Ar galima užmegzti ryšį su daugiau nei vienu asmeniu?

Ryšio tipai

Britų vaikų psichiatras John Bowlby laikomas prieraišumo teorijos tėvu. Jau XX a. 5-ajame dešimtmetyje jis tyrinėjo šeimos modelių poveikį vaiko raidai. Nuo to laiko šioje srityje atlikta daug tyrimų, įskaitant Mary Ainsworth „Keistų situacijų testą“. Šis testas gali būti naudojamas 12–18 mėnesių amžiaus vaikų prieraišumo stiliui įvertinti. Testo metu pagrindinis globėjas (dažniausiai mama) yra kambaryje su savo vaiku ir žaislais, kartu yra kitas asmuo. Po kurio laiko, kai vaikas žaidžia, pagrindinis globėjas išeina iš kambario. Tai, kas vyksta toliau, suteikia informacijos apie vaiko prieraišumo modelį. Skiriami keturi tipai:

1. Saugiai prisirišęs vaikas, kuris gana ilgai gedi prisirišimo objekto, bet galiausiai leidžia sau būti paguostam ir džiaugiasi, kai prisirišimo objektas sugrįžta. Šie vaikai yra įsitikinę, kad viskas gerai, kai yra pagrindinis prisirišimo objektas. Jie jaučiasi priimti ir saugūs.
2. Vengiantis vaikas, kuris mažai reaguoja, kai globėjas išeina iš kambario arba grįžta. Tačiau šie vaikai yra labai nerimaujantys viduje. Jie jaučiasi mažai priimti, yra susitelkę į save ir vengia kontakto, kad išvengtų stresinių išgyvenimų.
3. Ambivalentišką prisirišimą turintis vaikas jaučiasi nesaugus, negali būti paguostas net ir grįžus globėjui, jo elgesys kaitaliojasi tarp perdėto lipšnumo ir agresyvaus atstumimo. Šis vaikas jaučiasi nesaugus, nes niekada nežino, ko tikėtis.
4. Vaikai, kuriems būdingas dezorganizuotas prisirišimas, atrodo sumišę ir nerodo jokių prisirišimo prie konkretaus asmens požymių. Šie vaikai demonstruoja stereotipinius judesius arba juda tik trumpai arba visai nejuda, arba demonstruoja kitokią kompulsyvų elgesį.

Bendravimas yra svarbiausia

Tačiau prieraišumo tyrimai nagrinėja ne tik vaiko prisirišimą prie tėvų ar globėjų, bet ir sąlygas, kurios sukelia saugų ar nesaugų prisirišimą. Remiantis dabartinėmis žiniomis, saugiam prieraišumui labai svarbūs šie veiksniai: ar globėjas jautriai atliepia vaiko poreikius? Ar jis „mato“ vaiką, ar painioja jo poreikius su savo? Ar jis visada patikimas ir pasiekiamas? Ar jo reakcijos patikimos? Ar jis teisingai interpretuoja nediferencijuotas išraiškas, tokias kaip verksmas?

Pagrindinio globėjo ir vaiko bendravimas nulemia vaiko gebėjimą tyrinėti aplinką žaidžiant. Pasitikėjimas savimi ir savigarba, taip pat gebėjimas tinkamai prisitaikyti prie situacijų vystosi per pripažinimą, priėmimą ir tinkamą atsaką – trumpai tariant, per tėvų šilumą.

Jei bendravimui būdingos nenuspėjamos suaugusiojo reakcijos, o pats suaugęs asmuo palaiko ambivalentišką santykį su vaiku, išsivysto ambivalentiškas prisirišimo modelis. Vaikas niekada tiksliai nežino, kokia jo padėtis. Jei bendraudamas suaugęs žmogus nepriima ir nežiūri į vaiką su vidine šiluma, o vietoj to griežtai rodo savo viršenybę prieš vaiką, išsivysto vengiantis prisirišimo modelis.

Tokiais atvejais vaikai patiria didelį stresą ir yra susirūpinę savimi ar aplinka. Jie netyrinėja pasaulio iš saugios pozicijos, veikiau tai daro kaip kompensaciją, nes jie nustojo kurti prieraišius santykius.

Antrinis prieraišumas

Kiekvienam vaikui reikia pagrindinio globėjo, kuris būtų šalia nuo pirmųjų gyvenimo dienų – tai nebūtinai turi būti mama. Vaikas taip pat gali užmegzti prieraišius santykius su tėvu, broliu ir sese ar kitu asmeniu. Jei šeimoje tai vyksta „natūraliai“, šie papildomi prisirišimai vystosi. Pirminiai prisirišimai atsiranda beveik automatiškai per artumą. Jei tai vyksta dėl „kultūrinių priežasčių“, dėl tėvų poreikio vaikų priežiūrai, tėvai ir vaikų priežiūrėtojai turi itin kruopščiai atsižvelgti į jautrų ryšio su nauju asmeniu vystymą. Pastarasis tada tampa antriniu prisirišimo objektu.

Šis aspektas tampa ypač įdomus, kai atsižvelgiame į tai, kad būtent ryšys lemia vėlesnius santykius su draugais, partneriais ir, svarbiausia, su savo vaikais.

Tarpasmeninė dinamika

Čia norėtume trumpai aptarti du atradimus. Pirmasis – suvokimas, kad žmogaus elgesį genai lemia kur kas mažiau nei manyta prieš kelerius metus. Tai veikiau dinamiškai besivystanti suaugusiųjų ir vaikų sąveika, kuri sukuria ryšius per pirmuosius aštuoniolika gyvenimo mėnesių. Kuo labiau vaikai jaučiasi priimti ir suprasti, tuo saugesni jie jaučiasi suvokdami save ir pasaulį. Kuo labiau jie jaučiasi nesuprasti ir neteisingai suvokti, arba kuo mažiau jie gali pasikliauti atsaku į savo teiginius, tuo nesaugesni jie tampa visais atžvilgiais. Vaikai tada sunkiai gali tyrinėti pasaulį, nes patiria nuolatinį stresą, kad įtikintų save, jog yra saugiai prisirišę prie pasaulio.

Šilti santykiai yra labai svarbūs

Antra įžvalga yra ta, kad suaugusieji ir vaikai turi gyventi kartu bendruomenėje: atpažinti, liesti, matyti ir girdėti vienas kitą. Tai yra būtina sąlyga gyvenimui, kupinam pasitikėjimo savimi ir savigarbos. Visų pirma, santykiai yra pats svarbiausias dalykas – priėmimas ir tėvų šiluma – o ne ugdymo konvencijos ir turinys. Pastarieji yra antraeiliai. Be bendro, šilto sambūvio neįmanomas joks ugdymas ar auklėjimas, nes tik saugus prisirišimas daro mus imlius. Vaikai, kurie jaučiasi nesaugūs santykiuose su tėvais, globėjais ar mokytojais, yra priversti aktyvuoti savo prieraišumo elgesį, nes neurobiologijoje jis visada yra svarbesnis už tyrinėjimo ir mokymosi elgesį. Patiriant prieraišumo stresą išsiskiria hormonai, kurie trukdo tyrinėti aplinką ir mokytis. Pirmiausia prieraišumas, o tada – mokymasis!

Prieraišumo teorija ir Valdorfo pedagogika

Ikimokykliniame amžiuje vaikas turėtų būti apsaugotas nuo žalingo ankstyvo brendimo ir pernelyg didelių reikalavimų. Jei prieraišumo teorija teigia, kad mažo vaiko aplinka turi būti jautri, patikima ir prieinama, tai atitinka Valdorfo pedagogikos požiūrį, kuris akcentuoja, kad svarbu puoselėti ir saugoti mažo vaiko gyvybines jėgas. Įpročių ugdymas per ritmišką dienos režimą ir ritualus, taip pat jautrus vaiko suvokimas yra gyvybinių jėgų elementai. Net jei tokį suvokimą paprastai apibūdiname kaip emocinį gebėjimą arba kaip grynai fizinį imlumą, vis tiek visada yra pagrindinė gyvenimo sritis, kurios negalima suvokti juslėmis. Kaip rašo Rudolfas Steineris knygoje „Žmogaus studija“: „Pavyzdžiui, kai paimate kreidos gabalėlį, tai yra fizinis procesas. Labai panašus į protinį procesą, kuris vyksta, kai iš akies siunčiate eterines jėgas, kad suvoktumėte objektą per regėjimą.“ Tačiau Steineris teigia, kad šių „jutiklių“ (Steineris) negalima aptikti jutimo organais. Regėjimas yra labai panašus į fizinį lytėjimą, tik daug subtilesne forma. „Akių ir ausų jutiminiams suvokimams visais atžvilgiais svarbi ne tiek pasyvioji, kiek aktyvioji dalis, kurią mes pritaikome daiktams.“

Antroposofinis prieraišumo suvokimas

Antroposofiniu požiūriu, prieraišumo formavimas yra aktyvus vaiko vystymasis suaugusiojo globoje. Ne taip svarbu, kiek laiko ar kaip atidžiai aš žiūriu į vaiką, jo klausausi ar moraliai vertinu tai, ką jis sako. Daug svarbiau yra kokybiškas būdas, kuriuo aš vaiką suvokiu. Svarbu, kad priimčiau vaiko realybę tokią, kokia ji yra, kad jį palaikyčiau savo aktyviu suvokimu, savo susidomėjimu ir priėmimu, savo ketinimu jį suprasti. Vaikas tai jaučia, nes jo ir mano suvokimas persidengia.

Vaikas nėra objektas, kaip anksčiau minėtas kreidos gabalėlis, kurį paliečiu kaip subjektą. Greičiau du subjektai – suaugęs ir vaikas – susitinka nematomoje abipusio suvokimo erdvėje. Tai ne tik žvilgsniai, kuriais apsiukeičiama, bet ir gyva veikla. Tai antgamtinis procesas gyvenimo sferoje, kuris vėliau pasireiškia saugiu arba nesaugiu vaiko prisirišimu prie savo globėjo. Nuolatinis žiūrėjimas į mobilųjį telefoną perskiria šią santykių erdvę. Neurobiologiškai patikrinamas ryšio saugumas (arba stresas) atsiranda iš susidūrimo su „eteriniais jutikliais“, kurie kyla iš dvylikos suaugusiųjų ir vaikų pojūčių suvokimo veikmės. Kadangi maži vaikai susipažįsta su pasauliu mėgdžiodami, suaugusiojo suvokimo veikla lemia vaiko suvokimo galimybes. Tiek suvokimas, tiek mėgdžiojimas meilės kupinos, be baimės ir tikslingos suaugusiųjų suvokimo veiklos sukuria vaikui pamatinį pasitikėjimą: „pasaulis yra geras, aš esu saugus ir iš šio saugaus prieglobsčio galiu tyrinėti pasaulį.“ Abipusis prisilietimas pirmaisiais gyvenimo metais yra nepaprastai svarbus. Per bendrą gyvenimo ritmą ir susitikimus per lytėjimą, regą ir klausą audžiamas bendras eterinis audinys. Šios žinios gali padėti tėvams aktyviau įtraukti savo vaiką į savo suvokimą ir padeda lopšelių, darželių, dienos priežiūros centrų ir mokyklų pedagogams suprasti, kaip gali užsimegzti naujas (antrinis) ryšys: būtent per gyvenimą kartu ir abipusį suvokimą bendruomenėje.

Tai yra tikroji ilgo adaptacijos laikotarpio lopšeliuose ir darželiuose priežastis. Tačiau toks adaptavimasis nėra vienpusis procesas, kai vaikas aktyviai dalyvauja ir prisitaiko. Tai bendra, gyva sąveika, pagrįsta abipusiškumu eterinėje erdvėje tarp pedagogo ir vaiko.

Philipp Gelitz buvo Kaselio „Freie Waldorfschule“ Valdorfo darželio pedagogas. Šiuo metu jis yra Alanuso universiteto Valdorfo ankstyvojo ugdymo docentas. Gauta malonaus autoriaus leidimas. Šis straipsnis pirmą kartą buvo paskelbtas žurnale „Erziehungskunst“.